

تعاون، سال بیست و یکم، دوره جدید، شماره ۳، پاییز ۱۳۸۹

عوامل مؤثر بر تقویت و توسعه کار آفرینی در تعاونیهای کشاورزی استان زنجان^۱

حمید دنیائی^۲، دکتر جعفر یعقوبی^۳، دکتریدا ..رجایی^۴

تاریخ دریافت: ۸۹/۸/۱۵ تاریخ پذیرش: ۸۹/۱۲/۲۱

چکیده

هدف اصلی این پژوهش بررسی عوامل مؤثر بر تقویت و توسعه کارآفرینی در تعاونیهای تولیدی کشاورزی استان زنجان است. برای رسیدن به این هدف از روش تحقیق توصیفی-همبستگی استفاده شد. اطلاعات مورد نیاز پژوهش از طریق تکمیل ۱۶۵ پرسشنامه در سطح مدیران تعاونیهای کشاورزی استان زنجان به روش تصادفی طبقه ای در سال ۱۳۸۸ جمع آوری گردید. نتایج این مطالعه نشان داد از دیدگاه مدیران تعاونیها ارائه حمایتهای مالی و مالیاتی، اصلاح قوانین و مقررات بانکی و سازگار نمودن آن با شرایط کارآفرینان و تدوین

۱. این مقاله برگرفته از پایان نامه کارشناسی ارشد با عنوان «بررسی راهکارهای تقویت کارآفرینی در تعاونیهای تولیدی بخش کشاورزی استان زنجان» است که با حمایت معاونت پژوهش، آموزش و کارآفرینی تعاونیهای وزارت تعاون انجام شده است.

۲. کارشناس ارشد مدیریت کشاورزی دانشگاه آزاد اسلامی واحد ابهر

e-mail:donyaehamid@gmail.com

e-mail:yaghobi@znu.ac.ir

۳. عضو مدعو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد ابهر

۴. عضو هیئت علمی و استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد ابهر

سند ملی توسعه کارآفرینی مهمترین عوامل در تقویت کارآفرینی در تعاونیهای کشاورزی به شمار می‌آیند. همچنین به استناد نتایج استنباطی تحقیق، بین نمره کارآفرینی مدیران تعاونی و تحصیلات هیئت مدیره و همچنین بین نمره کارآفرینی و موفقیت تعاونیها و تعداد کل اعضای تعاونی ارتباط معنی داری وجود دارد. نتایج تحلیل واریانس یکطرفه نیز نشان داد که نمره کارآفرینی تعاونیهای کشاورزی شهرستانهای مختلف تفاوت معنی داری با یکدیگر دارند.

کلید واژه‌ها:

کارآفرینی، تعاونی، کشاورزی، تقویت کارآفرینی، استان زنجان

مقدمه

بندهای ۴۷ و ۴۸ سند چشم انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ به توانمندسازی بخشهای خصوصی و تعاونی به عنوان محرک اصلی رشد اقتصادی و ارتقای ظرفیت و توانمندی بخشهای مذکور اشاره دارد که این امور باید از طریق تسهیل فرایند دستیابی به منابع اطلاعات، فناوری ارتباطات و توسعه پیوندهای فنی محقق گردد (سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، ۱۳۸۴).

علی‌رغم گذشت حدود ۱۸ سال از تأسیس وزارت تعاون و تشکیل تعاونیهای اشتغالزا و همچنین با وجود ابلاغ سیاستهای کلی اصل ۴۴ - که بند ب آن به سیاستهای کلی بخش تعاونی از جمله افزایش سهم بخش تعاون در اقتصاد کشور به ۲۵٪ تا آخر برنامه پنجم توسعه اشاره دارد - سهم بخش تعاون از اقتصاد کشور حدود ۴ تا ۵ درصد بوده است (لطیفیان، ۱۳۸۶). در این راستا نتایج پژوهشهای انجام شده حاکی از آن است که تعاونیها علی‌رغم رشد کمی، رشد کیفی مطلوبی نداشته‌اند. بدیهی است اگر بخش تعاون بخواهد به اهداف مصرح در قانون اساسی دست یابد لازم است به افزایش کیفیت تعاونی، آموزش کارآفرینی و ترکیب اعضای تعاونیها توجه جدی نماید. در واقع زمان آن فرا رسیده است که بخش تعاون تمام تلاش و امکانات خود را معطوف به کیفیت نماید تا کارکرد و توانمندی اصلی خود را که کارآفرینی و مهارت‌بحران‌بیکاری است، محقق کند (شعبان‌پور، ۱۳۸۶). از طرفی نتایج تحقیقات و

پژوهشهای انجام شده در بخش تعاون در سراسر کشور از قبیل نتایج آسیب شناسی توسعه تعاونیها در سطح آذربایجان شرقی نیز نشان می دهد که فقدان ضوابط منطقی حاکم بر تعاونیها، کمبود نیروی انسانی متخصص، ناآشنایی با فناوری پیشرفته، بی توجهی به فرهنگ تعاون، ناآشنایی مدیران تعاونی با شیوه های جدید تولید و کاربرد آنها، ضعف بنیه مالی و... از مشکلات عمده توسعه و فعالیت تعاونیها می باشند (کوهی، ۱۳۸۷). این در شرایطی است که امروزه از کارآفرینی به عنوان موتور تحول اقتصاد و فرهنگ جامعه نام برده می شود.

توسعه فرهنگ کارآفرینی و حمایت از کارآفرینان برای پیشرفت و ایجاد اشتغال امری ضروری به نظر می رسد. در بخش کشاورزی نیز که از آن به عنوان محور توسعه یاد می شود، توجه به این امر می تواند اثر بخش و مفید واقع گردد (یعقوبی، ۱۳۸۴). همچنین امروزه ثابت گردیده که برخلاف تصورات گذشته، کارآفرینان از طریق آموزش، پرورش می یابند و در حال حاضر کارآفرینی به عنوان یک رشته علمی مورد شناسایی قرار گرفته است (مقیم، ۱۳۸۷). مجموعه شرایط و مقتضیات جامعه ما از یک سو و برنامه و اهداف مشترکی که بین دو مقوله کارآفرینی و تعاون وجود دارد از سوی دیگر ارتباط راهبردی این دو مقوله اساسی را اجتناب ناپذیر می سازد. به علاوه مزایای نسبی که هر کدام از این مقوله ها دارند می تواند یک هم افزایی عظیمی را در راه دستیابی به اهداف مشترک به وجود آورد (رضوی، ۱۳۸۷). نگاهی دقیق به تعاریف تعاونی و اصول جهان شمول آن از یک طرف و از طرف دیگر مفهوم کارآفرینی، اصول و فرایندهای آن بیانگر ویژگیهای مشترک آنهاست که می توان گفت اصول تعاون در دل فرایند کارآفرینی جای گرفته است (زمانی و جان نثاری، ۱۳۸۷). نتایج مطالعه ای در زمینه تعیین اهمیت کارآفرینی در آمریکای جنوبی نشان داد که بالای ۷۰ درصد کارهای برجسته گوناگون اقتصادی از طریق فعالیتهای کارآفرینانه انجام شده اند (Don Mack, 2002).

کارآفرینی سازمانی می تواند شاخصهای مالی عملکرد همچون سود حاصل از داراییها و رشد شرکت رابه ویژه در بازارهای بسیار پویا بهبود بخشد. فعالیتهای

کارآفرینی سازمانی فرصتهایی را برای یادگیری مهارتهای جدید خلق می کنند که به شرکت اجازه می دهند تا فعالیتهایش را احیا کند و به شکلی اثربخش رقابت نماید (Cook, 1995). از دیدگاه شومپتر، کارآفرینی دارای سه ویژگی می باشد: اول اینکه از قبل قابل درک است، دوم اینکه رویدادها و نتایج بلندمدت را شکل می دهد و سوم اینکه کثرت و تکرار رویدادهای کارآفرینانه به کیفیت نسبی نیروها، تصمیمات فرد، اقدامات و الگوهای رفتاری بستگی دارد (Fu Tony & Yu Lai, 2001).

تحقیقات در ایران نشان می دهد که شرکتهای تعاونی با مشکلات بسیاری روبه رو هستند که همه آنها قابل حل می باشند و می توان بخش تعاون را به جایگاه واقعی اش ارتقا داد. به نظر می رسد آنچه در مشکلات تعاونیها بیش از هر چیز توجه انسان را به خود جلب می کند، فقدان سیستم آموزشی مناسب و کاراست. اگرچه قوانین و مقررات گسترش تعاونیها را تسهیل می کند اما آنچه ادامه کار و موفقیت را تضمین می کند، آموزش مستمر و هدفمند است (طالبی، ۱۳۸۷). نتایج ارزیابی تأثیر دوره های آموزش کارآفرینی در ضریب کارآفرینی نشان می دهد دوره های آموزش کارآفرینی مهارت کارآفرینی شرکت کنندگان را افزایش می دهد (طیبی و نصر اصفهانی، ۱۳۸۷). نتایج مطالعه هزار جریبی (۱۳۸۲) نیز مبین وجود رابطه معنی دار بین کارآفرینی و دوره های آموزشی، مهارت فردی، انگیزه فردی، ریسک پذیری، نیاز به توفیق و اخلاقیت می باشد.

بررسی عوامل مؤثر در تشویق به فعالیتهای کارآفرینانه در میان کشاورزان نشان می دهد سه گروه عوامل عمده در این زمینه نقش دارند که عبارتند از: ویژگیهای شخصی کشاورزان کارآفرین، وضعیت مزرعه و عوامل محیطی (Dabson, 2002).

سعید اردکانی و طاهری دمنه (۱۳۸۷) بر این باورند که موانع کارآفرینی در ایران بسیار متفاوت از موانع کارآفرینی در کشورهای توسعه یافته است. قوانین ناکارآمد اداری به عنوان مهمترین مانع کارآفرینی در تعاونیها و وجود نقصان در قانون مالیاتها و عوارض به عنوان دومین مانع و عدم حمایت مالی لازم از تعاونیهای نوپا در رتبه سومین

موانع با اهمیت جای دارد. سعدی (۱۳۸۷) در مطالعه ای مهمترین مشکلات تعاونیهای تولید در کارآفرینی را ضعف فرهنگ کارآفرینی، ضعف آموزش اعضای تعاونی و هیئت مدیره، نامناسب بودن زیرساخت ها، نداشتن سرمایه و کمبود انگیزه پیشرفت در جامعه روستایی، عدم حمایت مستمر و برنامه ریزی شده دولت و در مواردی ایجاد وابستگی به دولت و نیز بی اعتمادی به اعضای هیئت مدیره مطرح کرده است. نتایج مطالعه یعقوبی (۱۳۸۴) بر روی راهکارهای تقویت کارآفرینی و حمایت از کارآفرینان از طریق تعاونیها نشان می دهد که مهمترین راهکارهای تقویت کارآفرینی و حمایت از کارآفرینان از طریق تعاونیها جلوگیری از قانون شکنی، رانت خواری و رشوه، مشارکت کارآفرینان در فرایندهای اقتصادی و پررنگ تر کردن نقش آنها در توسعه و بازار یابی می باشد (یعقوبی، ۱۳۸۴). فیض آبادی و محمدنیا (۱۳۸۷) بر این باورند که بین کارآفرینی و موفقیت تعاونیها رابطه معنی داری وجود دارد. همچنین آنها میان میزان پایداری به اصول تعاون و موفقیت تعاونیها و بین پایداری به اصول تعاون و کارآفرینی نیز رابطه معنی دار تشخیص دادند.

در مجموع با توجه به مطالب فوق و با توجه به مشکلات شرکتهای تعاونی در ایران و همچنین اهمیت مسئله کارآفرینی و موانع موجود در مسیر توسعه آن از طریق تعاونیها، پژوهش حاضر به منظور بررسی و شناسایی عوامل مؤثر بر تقویت و توسعه کارآفرینی در تعاونیهای تولیدی کشاورزی استان زنجان شکل گرفت.

روش تحقیق

این تحقیق از نظر ماهیت، تحقیقی کمی، از نظر میزان کنترل متغیرها از نوع غیر آزمایشی و از نظر هدف از نوع تحقیقات کاربردی محسوب می شود. جامعه آماری این تحقیق شامل ۸۱۵ شرکت تعاونی کشاورزی در استان زنجان می باشد که تا پایان سال ۱۳۸۸ تأسیس شده اند. برای تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده شد که بر این اساس تعداد ۱۵۰ شرکت تعاونی به عنوان نمونه انتخاب گردید و برای اطمینان بیشتر ۱۰ درصد به آن اضافه گردید و در نهایت ۱۶۵ شرکت تعاونی از طریق روش نمونه گیری طبقه ای کاملاً تصادفی

برگزیده شد. ابزار اصلی تحقیق حاضر پرسشنامه است که با توجه به اهداف و سؤالات تحقیق و نتایج ادبیات تحقیق تدوین گردید. روایی ظاهری و محتوایی ابزار تحقیق با استفاده از دیدگاه‌های افراد صاحب نظر در زمینه تعاونی و کارآفرینی در اداره کل تعاون و دانشگاه و پس از انجام اصلاحات لازم تعیین شد. جهت تعیین پایایی ابزار تحقیق از روش آلفای کرونباخ استفاده گردید. ضریب آلفای کرونباخ برای بخشهای مختلف پرسشنامه تعاونیها بین ۰/۷۸ تا ۰/۸۴ به دست آمد که مبین پایایی بالای سؤالات پرسشنامه است.

یادآوری می‌شود که به منظور تعیین عوامل مؤثر بر تقویت و توسعه کارآفرینی و همچنین سنجش میزان کارآفرینی شرکتهای تعاونی کشاورزی بر اساس کارشناسی مدیران تعاونیهای کشاورزی، از طیف لیکرت پنج گزینه ای (۵: خیلی زیاد، ۴: زیاد، ۳: تاحدی، ۲: کم، ۱: خیلی کم) استفاده گردید. در بخش دیگری از تحقیق، رابطه بین نمره کارآفرینی شرکتهای تعاونی کشاورزی با متغیرهای میزان تحصیلات هیئت مدیره، سن و تحصیلات مدیر عامل و تعداد کل اعضای تعاونی با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون مورد بررسی قرار گرفت. به این منظور نمره کارآفرینی تعاونیها با اختصاص امتیاز به سؤالات مربوطه تعیین و سپس ضریب همبستگی پیرسون محاسبه و تحلیل شد. در ادامه برای آزمون فرضیه وجود اختلاف بین نمره کارآفرینی تعاونیهای کشاورزی شهرستانهای استان آزمون تجزیه واریانس (ANOVA) انجام شد.

یادآور می‌شود که پس از جمع‌آوری اطلاعات مورد نیاز مطالعه، پردازش داده‌ها و انجام آزمونهای آماری پیشگفته با استفاده از نرم افزار SPSS 16 صورت پذیرفت.

نتایج و بحث

الف) ویژگیهای فردی پاسخگویان

نتایج بررسی نمونه مورد مطالعه به لحاظ میزان تحصیلات، رشته تحصیلی، جنسیت و سن نشان داد که تحصیلات ۵/۸ درصد پاسخگویان در حد خواندن و نوشتن، ۲/۲ درصد پنجم ابتدایی، ۱۵/۸ درصد سیکل، ۱/۴ درصد دبیرستان، ۲۵/۹ درصد دیپلم، ۱۳/۷ درصد فوق دیپلم،

۲۵/۲ درصد لیسانس، ۵ درصد فوق لیسانس و ۵ درصد دکترا می باشد. رشته تحصیلی ۲۵/۳ درصد پاسخ گویان کشاورزی، ۲۹/۷ درصد فنی و مهندسی، ۴۲/۹ درصد علوم انسانی و ۲/۲ درصد علوم پایه است. همچنین ۸۲ درصد پاسخ گویان مذکر و ۱۸ درصد آنها مؤنث هستند. میانگین سن پاسخ گویان نیز ۳۵/۹ سال می باشد. ۵۶/۱ درصد پاسخ گویان را مدیران عامل شرکتهای تعاونی، ۳۳/۸ درصد را هیئت مدیره، ۲/۲ درصد را بازرس و ۷/۹ درصد را نیز سایر پاسخ گویان تشکیل می دهند.

سهم تعاونیهای شهرستان زنجان از کل نمونه مورد مطالعه ۲۸/۹ درصد است. همچنین سهم تعاونیهای شهرستانهای خدابنده ۴۳/۲ درصد، شهرستان ابهر ۱۲/۹ درصد، شهرستان طارم ۸/۶ درصد، شهرستان خرمدره ۴/۳ درصد، شهرستان ماهنشان ۱/۴ درصد و شهرستان ایجرود ۰/۷ درصد است. یادآور می شود که ۱۹/۴ درصد شرکتهای تعاونی غیرفعال و ۸۰/۶ درصد آنها فعال هستند. بررسی تعاونیهای نمونه مورد مطالعه به لحاظ نوع فعالیت و گرایش آنها نشان داد که گرایش ۱۵/۱ درصد زراعت، ۷/۲ درصد دامداری، ۱۵/۱ درصد مرغ گوشتی، ۰/۷ درصد مرغ تخمگذار، ۱/۴ درصد پرورش ماهی، ۴/۳ درصد زنبورداری، ۳/۶ درصد پرورش گل و گیاه، ۰/۷ درصد پرورش قارچ، ۱۰/۱ درصد چند منظوره و ۵/۸ درصد سایر فعالیتهای از قبیل مرغ مادر و.... می باشد.

ب) عوامل مؤثر بر تقویت و توسعه کارآفرینی در تعاونیهای کشاورزی زنجان از دیدگاه مدیران تعاونیها

نتایج حاصل از تحلیل دیدگاه مدیران در قالب طیف لیکرت پنج گزینه ای در خصوص عوامل مؤثر بر تقویت و توسعه کارآفرینی در تعاونیهای کشاورزی در قالب ۳۰ عامل در جدول ۱ آمده است. باید گفت که در جدول مذکور فقط میانگین طیف لیکرت ارائه شده و از بیان جزئیات نتایج مربوط به طیف پنجگانه مرتبط با هر گزینه خودداری گردیده است.

جدول ۱. عوامل مؤثر بر تقویت و توسعه کارآفرینی در تعاونیهای کشاورزی زنجان از دیدگاه مدیران تعاونیها (n = ۱۶۵)

عوامل	میانگین	انحراف معیار	ضریب تغییرات
حمایتهای مالی و مالیاتی و بخشودگیهای سازمان یافته از تعاونیها	۳/۸۲	۱/۱۰	۰/۲۹
اصلاح قوانین و مقررات بانکی و سازگار نمودن آن با شرایط کارآفرینان	۳/۸۲	۱/۱۵	۰/۳۱
افزایش حمایتهای قیمتی و اختصاص یارانههای تولیدی به تولیدکنندگان	۳/۷۷	۱/۱۸	۰/۳۱
اصلاح نظام قیمتگذاری در بخش کشاورزی	۳/۷۵	۱/۱۱	۰/۳۰
تدوین سند ملی توسعه کارآفرینی و کسب و کار	۳/۶۹	۱/۰۹	۰/۲۹
داشتن تحمل شکست و اراده برای فعالیت مجدد در مدیران و اعضای تعاونی	۳/۶۸	۱/۱۰	۰/۳۰
مستولیت پذیری اعضای تعاونی	۳/۶۴	۱/۰۵	۰/۲۹
تقویت پارکهای علم و فناوری و مراکز رشد	۳/۶۰	۱/۰۷	۰/۳۰
جلوگیری از قانون شکنی و رانت خواری و رشوه	۳/۵۹	۱/۰۶	۰/۲۹
فرهنگ سازی و ترویج روحیه کارآفرینی	۳/۵۴	۱/۰۵	۰/۳۰
پرننگ تر شدن نقش کارآفرینان در توسعه و بازاریابی	۳/۵۲	۱/۱۳	۰/۳۲
تقویت مهارتهای فردی و انگیزه های فردی مدیران تعاونی	۳/۵۱	۱/۰۹	۰/۳۱
ایجاد پرورشگاههای کارآفرینی (توسط دولت یا توسط بخش خصوصی یا تعاونی با حمایت دولت)	۳/۵۰	۱/۱۳	۰/۳۲
اجرای برنامه بازدید از تعاونیهای موفق و کارآفرین	۳/۵۰	۱/۱۵	۰/۳۳
کسب اعتبار و قدرت در جامعه	۳/۴۹	۱/۱۷	۰/۳۳
ارائه آموزشهای آماده سازی شغلی و کارآفرینی در تعاونیها	۳/۴۸	۱/۰۶	۰/۳۱
خود انکابی اعضای تعاونی	۳/۴۶	۱/۰۵	۰/۳۰
ارائه مشاوره های تخصصی لازم جهت توجه و ارزیابی اقتصادی فعالیتها	۳/۴۶	۱/۱۴	۰/۳۳
افزایش انگیزه در کارآفرینان برای ورود به بخش تعاون	۳/۴۵	۱/۱۴	۰/۳۳
مشارکت کارآفرینان در فرایندهای اقتصادی	۳/۴۵	۱/۱۱	۰/۳۲
ارائه مشاوره های مالی، فنی و مهندسی	۳/۴۲	۱/۱۶	۰/۳۴
ایجاد فعالیتهای جدید سرمایه گذاری از طریق خصوصی سازی	۳/۴۱	۱/۱۱	۰/۳۲
قابلیت روبرویی با وقایع پیش بینی ناپذیر (پذیرش ابهام)	۳/۳۸	۱/۰۱	۰/۳۰
ایجاد شبکه های حامی کارآفرین	۳/۳۶	۱/۲۹	۰/۳۹
کاهش حاشیه سود فعالیتهای غیر مولد	۳/۳۶	۱/۱۴	۰/۳۴
ریسک پذیری اعضای تعاونی	۳/۳۳	۱/۱۰	۰/۳۳
انجام فعالیتهای به صورت گروهی در تعاونی	۳/۲۸	۱/۱۹	۰/۳۶
ارائه آموزشهای کارآفرینی از طریق رسانه های عمومی	۳/۲۲	۱/۱۵	۰/۳۶
تشویق و ایجاد زمینه رقابت سالم در بین تعاونیها	۳/۲۱	۱/۱۷	۰/۳۶
آموزشهای از راه دور رسانه ای	۳/۱۵	۱/۱۸	۰/۳۷

مأخذ: یافته های تحقیق

اطلاعات مندرج در جدول ۱ نشان می دهد که همه عوامل مورد بررسی میانگینی بالاتر از ۳ کسب کرده اند. این یافته بدان معنی است که از نظر مدیران تعاونیها همه عوامل فوق از حد متوسط تا خیلی زیاد بر توسعه و تقویت کارآفرینی در تعاونیهای کشاورزی زنجان مؤثرند. همچنین نتایج این جدول نشان می دهد که از دیدگاه مدیران تعاونیها، مهمترین عوامل مؤثر بر توسعه و تقویت کارآفرینی تعاونیهای کشاورزی زنجان عبارتند از: اعمال حمایتیهای مالی و مالیاتی و بخشودگیهای سازمان یافته از تعاونیها، اصلاح قوانین و مقررات بانکی و سازگار نمودن آن با شرایط کارآفرینان، افزایش حمایتیهای قیمتی و اختصاص یارانههای تولیدی به تولیدکنندگان، اصلاح نظام قیمتگذاری در بخش کشاورزی، تدوین سند ملی توسعه کارآفرینی و کسب و کار و داشتن تحمل شکست و اراده برای فعالیت مجدد در مدیران و اعضای تعاونی. در این باره ملک پور (۱۳۸۷) در مطالعه ای به این نتیجه رسید که راهکارهای توسعه کارآفرینی در بخش تعاون شامل ایجاد شبکه های حامی کارآفرین، اعمال حمایتیهای مالی و مالیاتی و بخشودگیهای سازمان یافته برای تعاونیها، تقویت پارکهای علم و فناوری و مراکز رشد و ایجاد حلقه ارتباطی آنها با بخش تعاونی می باشند. همچنین ایجاد مراکز کارآفرینی و خدمات مشاوره ای در دستگاه های دولتی و وابسته به دولت، تدوین سند مالی توسعه کارآفرینی و کسب کار، اصلاح قوانین و مقررات بانکی و سازگار نمودن آنها با شرایط کارآفرینان از دیگر راهکارها به شمار می آیند. هزارجریبی (۱۳۸۲) نیز نتیجه گرفت بین کارآفرینی و دوره های آموزشی، مهارت فردی، انگیزه فردی، ریسک پذیری، نیاز به توفیق و خلاقیت رابطه معنی دار وجود دارد. فیض آبادی و محمدنیا (۱۳۸۷) هم نشان دادند بین کارآفرینی و موفقیت تعاونیها، بین میزان پایبندی به اصول تعاون و موفقیت تعاونیها و بین پایبندی به اصول تعاون و کارآفرینی رابطه معنی دار وجود دارد. زمانی و جان نثاری (۱۳۸۷) نیز به این نتیجه رسیدند که راهکار عملی برای توسعه تعاونیها و نهادینه سازی نوآوری، خلاقیت و کارآفرینی درون سازمانی در تعاونیها می باشد.

سنجش کارآفرینی در شرکتهای تعاونی در راستای تبیین اهداف مطالعه اهمیت ویژه ای دارد. از این رو برای سنجش میزان کارآفرینی شرکتهای تعاونی کشاورزی، مطابق دیدگاه

مدیران شرکتهای تعاونی، از پرسشنامه طراحی شده در مطالعه مراد نژادی (۱۳۸۵) با اعمال تغییرات لازم و انطباق آن با وضعیت و ماهیت شرکتهای تعاونی کشاورزی مورد مطالعه استفاده گردید. در همین راستا میزان کارآفرینی با ۲۳ سؤال با استفاده از طیف لیکرت پنج گزینه ای مورد بررسی قرار گرفت و دیدگاههای مدیران اخذ و تحلیل شد که نتایج به دست آمده در جدول ۲ نشان داده شده است.

جدول ۲. سنجش کارآفرینی در شرکتهای تعاونی از دیدگاه مدیران (n=۱۶۵)

عوامل	میانگین	انحراف معیار	ضریب تغییرات
میزان استقبال تعاونی شما از رقابت برای رسیدن به اهداف خود	۲/۹۲	۱/۲۵	۰/۴۳
میزان رضایتمندی مشتریان محصولات تعاونی شما	۲/۸۵	۱/۲	۰/۴۵
به کارگیری روشهای نوین برای اولین بار جهت تولید محصولات	۲/۶۷	۱/۲۱	۰/۴۵
میزان تغییر در کیفیت محصولات عرضه شده به بازار توسط تعاونی شما	۲/۶۴	۱/۳۰	۰/۴۹
میزان رضایتمندی تعاونی شما از کسب و کار خود	۰/۵۸	۱/۱۶	۰/۴۵
میزان تغییر در شیوههای تولید توسط تعاونی شما	۲/۵۶	۱/۲۸	۰/۵۰
میزان تغییر در روشهای بازاریابی محصولات تولیدی تعاونی شما	۲/۵۳	۱/۲۸	۰/۵۱
فعالیت تعاونی در تولید و عرضه محصولات با ریسک بالا	۲/۴۷	۱/۲۵	۰/۵۰
میزان رشد سهم تعاونی شما در بازار محصولات تولیدی	۲/۴۷	۱/۲۱	۰/۴۹
تقلید رقبا از محصولاتی که تعاونی شما وارد بازار می کند	۲/۴۷	۱/۲۶	۰/۵۱
میزان تغییر در بازارهای عرضه محصولات تولیدی	۲/۴۶	۱/۲۰	۰/۴۹
میزان به کارگیری فناوری نوین در تولید محصولات تعاونی شما	۲/۴۴	۱/۲۱	۰/۵۰
میزان تغییر در نوع محصولات تولیدی تعاونی شما	۲/۴۲	۱/۲۱	۰/۵۰
میزان دستیابی تعاونی شما به اهداف تعیین شده	۲/۳۸	۱/۰۶	۰/۴۵
میزان پیشقدمی در عرضه محصولات جدید در تعاونی شما در مقایسه با رقبا	۲/۳۷	۱/۳۳	۰/۵۶
میزان رشد فروش تعاونی شما در سه سال گذشته در مقایسه با رقبا در منطقه	۲/۳۴	۱/۰۸	۰/۴۶
میزان افزایش اشتغالزایی در تعاونی شما در سه سال گذشته	۲/۳۴	۱/۰۹	۰/۴۶
میزان پیشقدمی در عرضه محصول جدید به بازارهای جدید در مقایسه با رقبا	۲/۳۴	۱/۲۷	۰/۵۴
میزان تغییر در ارائه خدمات جدید توسط تعاونی به مشتریان در مقایسه با رقبا	۲/۳۱	۱/۱۱	۰/۴۸
تولید محصولاتی که تعاونی شما برای اولین بار اقدام به تولید آنها کرده است	۲/۳۰	۱/۳۰	۰/۵۶
میزان رشد فروش تعاونی شما در سه سال گذشته	۲/۲۷	۱/۱۰	۰/۴۹
میزان افزایش سطح زیرکشت تعاونی شما	۲/۲۶	۱/۱۱	۰/۴۹
میزان رشد سود تعاونی شما در سه سال گذشته	۰/۲۱	۱/۰۶	۰/۴۸

مأخذ: یافته های تحقیق

نتایج جدول ۲ مبین آن است که میانگین همه موارد مورد بررسی کمتر از ۳ می باشد که بر این اساس به اعتقاد مدیران تعاونیهای کشاورزی، میزان کارآفرینی تعاونیها در حد متوسط تا خیلی کم است.

در ادامه به منظور بررسی رابطه بین نمره کارآفرینی شرکتهای تعاونی کشاورزی با متغیرهای مستقل میزان تحصیلات هیئت مدیره، سن و تحصیلات مدیرعامل و تعداد کل اعضای تعاونیها، ضریب همبستگی پیرسون با اختصاص امتیاز به سؤالات ۲۳ گانه محاسبه گردید که نتایج به دست آمده در جدول ۳ ارائه شده است.

جدول ۳. نتایج آزمون همبستگی میان نمره کارآفرینی مدیران تعاونیها و متغیرهای مستقل

نام متغیر	آماره ضریب همبستگی پیرسون	سطح معنی داری
تحصیلات هیئت مدیره	۰/۲۴۱*	۰/۰۱۵
تحصیلات مدیرعامل	۰/۱۵۷	۰/۱۱۷
سن مدیران	-۰/۰۰۴	۰/۹۶۸
تعداد کل اعضا	-۰/۲۳۶*	۰/۰۱۷

مأخذ: یافته‌های تحقیق * : معنی داری در سطح ۵ درصد

اطلاعات جدول ۳ نشان می دهد میزان تحصیلات مدیران تعاونیهای کشاورزی با نمره کارآفرینی این تعاونیها ارتباط مثبت و معنی دار در سطح اطمینان ۹۵ درصد دارد. همچنین بین متغیرهای نمره کارآفرینی و تعداد کل اعضای تعاونی رابطه منفی و معنی داری در سطح اطمینان ۹۵ درصد وجود دارد. اما نتایج نشاندهنده عدم وجود رابطه معنی دار به لحاظ آماری بین متغیرهای مستقل تحصیلات مدیرعامل و سن مدیران با نمره کارآفرینی می باشد. از آنجا که انتظار می رود بین نمره کارآفرینی شهرستانهای استان تفاوت وجود داشته باشد و نیز به منظور بررسی اختلاف نمره کارآفرینی و میزان موفقیت تعاونیهای کشاورزی در شهرستانهای مختلف استان از آزمون تجزیه واریانس یکطرفه (ANOVA) استفاده شد. نتیجه این آزمون مبین وجود تفاوت معنی دار بین نمره کارآفرینی شهرستانهای استان در سطح اطمینان ۹۵ درصد است (جدول ۴).

جدول ۴. نتایج آزمون تجزیه واریانس نمره کارآفرینی تعاونیهای کشاورزی شهرستانهای

مختلف استان

متغیر	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	آماره F	سطح معنی داری
نمره کارآفرینی	۷/۶۸	۴	۱/۹۲	۳/۱۶*	۰/۰۱۷

مأخذ: یافته های تحقیق *: معنی داری در سطح ۵ درصد

نتیجه گیری و پیشنهاد

با توجه به نتایج تحقیق در خصوص عوامل مؤثر بر تقویت کارآفرینی در تعاونیها، بی توجهی دستگاههای اجرایی به حمایتها، میزان معافیتها و تخفیفهای قانونی در نظر گرفته شده برای تعاونیها و عدم توجه بانکها به عنوان تأمین کنندگان منابع مالی شرکتهای تعاونی کشاورزی به مواردی همچون معافیت و تخفیف در میزان سهم آورده طرحهای سرمایه گذاری، تعاونیها را شدیداً تحت تأثیر قرار داده اند. مشکلات مذکور موجب گریز افراد کارآفرین از فعالیت در قالب شرکتهای تعاونی می گردد. تقویت مهارتهای فردی و ویژگیهای کارآفرینی، افزایش انگیزه های فردی مدیران تعاونی و ایجاد پرورشگاه های کارآفرینی از مواردی است که در شرکتهای تعاونی مورد توجه قرار نگرفته است. همچنین برنامه بازدید از تعاونیها و سایر شرکتهای موفق و کارآفرین و ارائه آموزشهای آماده سازی شغلی و کارآفرینی در تعاونیها از عواملی هستند که در توسعه کارآفرینی تعاونیها بسیار مؤثر خواهند بود. با توجه به نتیجه تحقیق در خصوص رابطه منفی کارآفرینی با تعداد کل اعضای تعاونیها می توان گفت نتیجه به دست آمده منطبق بر وضعیت تعاونیهای کشاورزی استان بوده و ناآشنایی مدیران و اعضای تعاونیها با اصول کارگروهی و فقدان فرهنگ کار جمعی در تعاونیهای کشاورزی از عواملی است که موجب می گردد با افزایش تعداد اعضای تعاونی عقاید و سلیقه اعضا نیز متنوع گردد. همچنین بر اثر عواملی همچون بی توجهی و آشنایی ضعیف مدیران و اعضا با مقررات تعاونی و حقوق و تکالیف خود زمینه بروز اختلاف در تعاونی فراهم می شود که نتیجه آن تضعیف قدرت رقابت و کارآفرینی تعاونی خواهد بود. با توجه به اختلاف نمره کارآفرینی تعاونیهای

شهرستانهای مختلف می‌توان گفت تفاوت‌های فرهنگی و میزان توسعه یافتگی و محرومیت شهرستانهای استان و همچنین تفاوت در زیرساخت‌ها و امکانات علمی و فرهنگی و رفاهی در میزان کارآفرینی تعاونیهای شهرستانهای مختلف تأثیر داشته‌اند.

در مجموع با توجه به نتایج تحقیق پیشنهادهای زیر ارائه می‌گردد:

- تأکید جدی بر پایداری دستگاههای اجرایی به رعایت قوانین و دستورالعمل‌های ابلاغی از سوی مراجع بالاتر که با هدف حمایت از تعاونیها تدوین و ابلاغ می‌گردد.
- انجام حمایت‌های لازم از طریق اصلاح قوانین و مقررات و تطبیق آن با شرایط کارآفرینان - که عمدتاً از نظر بنیه مالی ضعیف می‌باشند - مطابق با ماهیت و ساختار شرکتهای تعاونی و با هدف جذب کارآفرینان در فعالیت در قالب شرکتهای تعاونی؛
- ارائه آموزشهای عمومی و تخصصی مورد نیاز تعاونیها و همچنین ارائه آموزشهای کارآفرینی به طور مستمر برای اعضا و مدیران و کارکنان به صورت حضوری و از طریق رسانه‌های عمومی که می‌تواند در ارتقا و توسعه کارآفرینی تأثیر شگرفی داشته باشد.
- ارائه مشاوره در زمینه‌های مختلف مورد نیاز تعاونیهای کارآفرین و همچنین برای کارآفرینان متقاضی فعالیت در قالب شرکتهای تعاونی کشاورزی؛
- با توجه به اختلاف نمره کارآفرینی شهرستانهای مختلف استان، باید در توزیع امکانات و ارائه خدمات به تعاونیهای شهرستانهای کمتر توسعه یافته و محروم جداً توجه و دقت شود.

منابع

۱. رضوی، سید مصطفی (۱۳۸۷)، دایرة المعارف کارآفرینی، انتشارات هم‌پا، تهران.
۲. زمانی، محسن و امیر جان نثاری (۱۳۸۷)، بررسی عوامل مؤثر در توسعه کارآفرینی در تعاونیها، مجله تعاون، ۱۰۸: ۱۲۴-۲۰۰.

۳. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور (۱۳۸۴)، سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، تهران.
۴. سعدی، حشمت‌الله (۱۳۸۷)، بررسی چالش‌های تعاونی‌های تولید کشاورزی در کارآفرینی و ایجاد اشتغال، خلاصه مقالات همایش ملی تعاون و کارآفرینی، ۴۰.
۵. سعیدا اردکانی، سعید و محسن طاهری دمنه (۱۳۸۷)، تعاونی، کارآفرینی اجتماعی، اثرات متقابل، خلاصه مقالات همایش ملی تعاون و کارآفرینی، ۶۹.
۶. شعبان پور، غلامرضا (۱۳۸۶)، بخش تعاون ایران اشتغال و کارآفرینی، فصلنامه رویش، ۱۹:۱۳.
۷. طالبی، کامبیز (۱۳۸۷)، آموزش کارآفرینی و نقش آن در ایجاد و توسعه تعاونی‌ها، مجله تعاون، ۱۰۲:۱۹۵-۸۲.
۸. طیبی، سیدکامیل و رضا نصرافهانی (۱۳۸۷)، ارزیابی تأثیر دوره‌های آموزش کارآفرینی بر ضریب کارآفرینی، خلاصه مقالات همایش ملی تعاون و کارآفرینی، ۱۶.
۹. فیض آبادی، حسین و محمدنیا، احمد (۱۳۸۷)، بررسی نقش کارآفرینی و پایداری به اصول تعاون و رابطه آنها در موفقیت تعاونیها، خلاصه مقالات همایش ملی تعاون و کارآفرینی، ۴۳.
۱۰. کوهی، کمال (۱۳۸۷)، آسیب‌شناسی توسعه تعاونی‌ها در سطح آذربایجان شرقی، گزارش طرح پژوهشی منتشر نشده، اداره کل تعاون آذربایجان شرقی، تبریز.
۱۱. لطیفیان، احمد (۱۳۸۶)، سنجش اثربخشی و کارایی شرکت‌های تعاونی استان خراسان رضوی به روش تحلیل پوششی داده‌ها، مجله تعاون ۱۹۲: ۳۷-۴۴.
۱۲. مرادنژادی، همایون (۱۳۸۵)، واکاوی سازه‌های مؤثر بر توسعه کارآفرینی در واحدهای تولید گلخانه‌ای در ایران، رساله دکتری منتشر نشده، دانشگاه تهران: پردیس کشاورزی و منابع طبیعی.
۱۳. مقیمی، محمد (۱۳۸۷)، دایرة المعارف کارآفرینی، انتشارات هم‌پا، تهران.
۱۴. ملک پور، حمید (۱۳۸۷)، بررسی راهکارهای توسعه کارآفرینی در بخش تعاون استان چهارمحال بختیاری، کارنامه پژوهشی سال ۱۳۸۷ وزارت تعاون، ۷۴.

۱۵. هزار جریبی، جعفر (۱۳۸۲)، توسعه کارآفرینی و دانش آموختگان، فصلنامه پژوهش و برنامه-ریزی در آموزش عالی، ۳۰: ۱۵۹.
۱۶. یعقوبی، جعفر (۱۳۸۴)، شناسایی کارآفرینان بخش کشاورزی و ارائه راهکارهای علمی کاربردی لازم جهت حمایت از آنها از طریق تشکلهای تعاونی، گزارش طرح پژوهشی منتشر نشده، اداره کل تعاون استان زنجان، زنجان.
17. Cook, M. (1995), The Future of U.S. Agriculture co-operatives: A Neo-institutional Approach, *American Journal of Agricultural Economics*, 17, (5): 1153-1159.
18. Dabson, B. (2002), Supporting Rural Entrepreneurship, Available [on line] at: WWW:nercrd.psu.edu/entrepreneur_What_Works.../SinghKnights6Part2.pdf
19. Don Macke (2002), Entrepreneurship in Rural America Southern, Rural Development Center's quarterly newsletter, Available [on line] at WWW: archive.constantcontact.com/fs011/.../archive/1102674208931.html
20. Fu Tony & Yu Lai (2001), Toward a theory of the entrepreneurial state, *International Journal of Social Economics*, vol.28, no.9.